

UOT 16:001.12

DOI:

SİLLOGİSTİKA NƏZƏRİYYƏSİNİN FORMAL DEDUKTİV- MƏNTİQİ SİSTEMLƏRDƏ TƏTBİQİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Pərvanə Yusifova

doktorant, AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, Azərbaycan

parvina.yusifova@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0004-4203-3801>

Xülasə. Məqalədə Aristotelin məntiq təliminin konseptual-metodoloji təyinatı deduktiv sillogistika nəzəriyyəsi çərçivəsində tədqiq olunur. Aristotelin məntiq təliminin əsas müddələri “Analitika” əsərində öz əksini tapmışdır. Bu əsərdə Aristotel sillogizmləri deduktiv əqli nəticələrin universal forması kimi xarakterizə edilir.

Açar sözlər: məntiq, sillogizm, analitika, subyekt, predikat, mülahizə, mühakimə, əqli nəticə

Məlumdur ki, Məntiq elminin formalaşmasında mühüm mərhələ antik yunan fəlsəfəsi çərçivəsində Aristotelin fəlsəfi-məntiqi yaradıcılığı ilə bağlıdır.

“Müasir məntiq elminin formalaşmasının fəlsəfi-nəzəri və konseptual əsasları” adlı kollektiv monoqrafiyada professor A.R.Buniyatov bu münasibətlə yazır: “Qədim yunan fəlsəfəsi çərçivəsində bütöv elmi-məntiqi biliklər sistemi olmaq etibarilə məntiq elminin təşəkkül tapması Aristotelin elmi yaradıcılığı ilə bağlıdır” [1,s.14].

Daha sonra A.R.Buniyatov Aristotelin Məntiq təliminin səciyyəvi cəhətlərini xarakterizə edərək haqlı olaraq göstərir ki, “Aristotelin məntiq konsepsiyasının əsas qayəsi elmi idrakın metodoloji problemlərinin həlli yönündə qararlaşıdırılmışdır.”

Aristotelin Məntiq təliminin əsas müddələri “Analitika” əsərində öz əksini tapmışdır. Əsərin əsas məzmunu əqli nəticələrin geniş, əhatəli, sistemli şəkildə təhlillinə həsr edilmişdir. Belə ki, sözügedən əsərdə Aristotelin məntiq təliminin konseptual-metodoloji təyinatı deduktiv əqli nəticələrin, sillogistika nəzəriyyəsi çərçivəsində tətbiqi ilə bağlıdır. Bu əsərdə Aristotel sillogizmləri deduktiv əqli nəticələrin universal forması kimi xarakterizə edir.

“Analitika” əsərində Aristotel tərəfindən ilk öncə sillogizmlərin 3 fiquru tədqiq olunur. Sillogizmlərin 4-cü fiquru Aristotel tərəfindən sonrakı tədqiqatlarda nəzərdən keçirilir. Aristotelin fikrincə, sillogizmlərdə yalnız 1-ci fiqurda əqli nəticələrin mükəmməl formasını əldə etmiş oluruq.

Orta əsrlərdə Aristotelin yaratdığı möhtəşəm sillogistika nəzəriyyəsi elmi idrakda başlıca isbat metodu qismində nəzərdən keçirilməkdədir.

Aristotel “Analitika” əsərində göstərirdi ki, isbat zahiri ifadəyə deyil, daxili mənaya bağlıdır [3, s. 201].

Aristotelin nöqteyi-nəzərinə, sillogizmlər gnoseoloji təyinatına görə, deduktiv əqli nəticələr əsasında realizə olunan universal məntiqi formalardır.

Aristotelin sillogizmlərin gnoseoloji təyinatına dair formulə etdiyi bu nöqteyi-nəzər, əslində, məntiqə real obyektiv məzmun baxımından yanaşmanın ifadəsi olmaqla, sillogizmlərin gerçəkliyə xas olan ən ümumi cəhətlərinin məntiqi isbatının müqəddəm şərti kimi çıxış etməsini nəzərdə tutur. Bu münasibətlə Aristotel yazır: “isbatdan da öncə biz sillogizmlər haqqında danışmalıyıq. Çünki sillogizmlər daha ümumi səciyyəvidir” [2, s.14].

Aristotelin sillogistika nəzəriyyəsinə görə, elmi-müddələrin isbatı aksiomlara istinad etməklə, deduktiv əqli nəticələr əsasında həyata keçirilməlidir.

Bütövlükdə, Aristotelin sillogistika təliminin ana xəttini həqiqi mühakimələr əsasında həqiqi nəticələrin əldə olunması təşkil etməkdədir.

Aristotelin Sillogistika təliminin əsas məqamlarına dair yuxarıda verilmiş təhlilə istinad edərək sillogistika nəzəriyyəsinin formal deduktiv sistemlərdə tətbiqinin məxsusiyyətlərini nəzərdən keçirək.

Formal məntiqin ən mühüm formalarından biri olan əqli nəticə, yuxarıda da qeyd olunduğu kimi, Aristotel sillogizminin fundamental aparıcı tərkib hissələrindən biri hesab edilir.

Müasir dövrdə elmi ədəbiyyatda əqli nəticəyə digər bir tərif aşağıdakı kimi ifadə olunur:

“Müqəddimə adlanan bir və ya bir neçə mühakimədən alınan yeni mühakiməyə əqli nəticə deyilir” [1, s. 108].

Əqli nəticələrin elmi idrakda rolunu araşdırarkən S.Əliyeva aşağıdakı geniş və əhatəli definisiya formulə edir:

“Ümumidən xüsusiyyəyə doğru çıxarılan əqli nəticə deduktiv, xüsusi müddələrdən alınan ümumi əqli nəticə isə induktiv adlanır.” Deməli, deduktiv əqli nəticə ümumidən, az ümumidən xüsusiyyə, təkcə və ayrı olana aparən idraki vasitədirsə, induktiv əqli nəticə xüsusidən, təkcə və ayrı olandan ümumiyyə və ya ən ümumiyyə aparən idraki vasitədir [1, s.109].

Əqli nəticələrə dair yuxarıda verilmiş bu definisiyalara əsasən əqli nəticənin aşağıdakı tərkib hissələri müəyyənləşdirilir:

1. Əqli nəticənin verilmiş müqəddəm şərtlərində ifadə olunan bilik
2. Əqli nəticənin alınma qaydasında təcəllə edən əsaslandırıcı bilik
3. Əqli nəticənin yekunu qismində çıxış edən çıxarılış biliyi

Əyanilik naminə, əqli nəticəyə dair aşağıdakı misalı nəzərdən keçirək:

Misal: Əgər A B-yə və B isə V-yə bərabədirsə, onda A V-yə bərabərdir.

Əqli nəticəyə dair baxılan bu misalda “A B-yə bərabərdir” və “B V-yə bərabərdir” ifadələri baxılan əqli nəticənin ilkin müqəddəm şərtləri qismində çıxış etməkdədirlər. Baxılan halda verilmiş misalda çıxarılış qaydası aşağıdakı kimi ifadə olunmaqdadır:

“Əgər iki cisim hər hansı bir əlamətə görə üçüncü bir cismə bərabədirsə, onda bu cisimlər baxılan əlamətə görə bir-birinə bərabərdirlər”.

Burada çıxarılmış nəticə qismində “A bərabərdir B” ifadəsi alınmış olur.

Qeyd etməliyik ki, əqli nəticə məntiqi təcəllə forması olmaq etibarilə, müvafiq çıxarılış qaydasına istinad etməklə, verilmiş ilkin biliklərdən yeni biliklərin əldə olunmasını nəzərdə tutur.

Özü-özlüyündə əqli nəticə əsasında hasil olunmuş yeni bilik verilmiş ilkin biliklərdən aşağıdakı xüsusiyyətlər üzrə fərqlənir:

1. Əqli nəticə əsasında hasil olunan yeni bilik verilmiş müqəddəm şərtlərin hər hansı birində ümumi əlamətlərinə görə xarakterizə olunan predmetlərdən, yekunda məxsusi əlamətlərinə görə səciyyələndirilən predmetlər qismində müəyyənləşdirilir.
2. Əqli nəticə üzrə hasil olunan yeni biliklər əsasında verilmiş müqəddəm şərtlərin hər hansı birində fərdi, məxsusi əlamətlərinə görə xarakterizə olunan predmetlərdən yekunda ümumi əlamətlərinə görə səciyyələndirilən predmetlərə keçid müəyyən edilir.
3. Əqli nəticə üzrə hasil olunan yeni biliklər əsasında müqəddəm şərtlərdən məlum olan predmetlərə (predmetlər sinfinə) yekunda yeni əlamətlər şamil etmiş oluruq.

Özü-özlüyündə əqli nəticələrdə baxılan hallarda yekun nəticənin çıxarılış prosesi məxsusi xarakterinə görə aşağıdakı istiqamətlər üzrə realizə edilmiş olur:

- Deduktiv
- İnduktiv
- Traduktiv (analoji)

Əqli nəticələrdə bu istiqamətlər üzrə həyata keçirilən çıxarılışları ayrı ayrılıqda xarakterizə edək.

1. Deduktiv əqli nəticələr

Tərif: Deduktiv əqli nəticələrdə müvafiq nəticənin çıxarılış müəyyən ümumilik dərəcəsinə malik bilikdən daha kiçik ümumilik dərəcəsinə malik biliyə keçidi nəzərdə tutur.

2. İnduktiv əqli nəticələr

Tərif: İnduktiv əqli nəticələrdə müvafiq nəticənin çıxarılış müəyyən ümumilik dərəcəsinə malik bilikdən daha geniş ümumilik dərəcəsinə malik yeni biliyə keçidi nəzərdə tutur.

3. Traduktiv əqli nəticələr

Tərif: Traduktiv əqli nəticələrdə müvafiq nəticənin çıxarışı zamanı müəyyən ümumilik dərəcəsinə malik bilikdən eyni ümumilik dərəcəsinə malik yeni biliyə keçid təmin olunur.

Əqli nəticələr tərkibinə görə sadə və mürəkkəb növlərə təsnif olunurlar.

Tərif: Tərkib etibarilə bir neçə sadə əqli nəticədən ibarət olan əqli nəticələrə “mürəkkəb əqli nəticələr” deyilir.

Tərif: Tərkib etibarilə heç bir sadə əqli nəticəyə bölünməyən əqli nəticələrə “sadə əqli nəticələr” deyilir.

Əqli nəticələr müqəddəm şərtlərin sayına görə iki növə bölünürlər:

- bilavasitə əqli nəticələr

- bilavasitə əqli nəticələr

Tərif: Yekun nəticə bir müqəddəm şərt əsasında hasil olduqda, belə əqli nəticəyə “bilavasitə əqli nəticə” deyilir.

Tərif: Yekun nəticə bir neçə müqəddəm şərt əsasında hasil olduqda, belə əqli nəticəyə bilavasitə əqli nəticə deyilir.

Əqli nəticələr məntiqi çıxarış əsasında əldə olunmuş biliyin xarakterinə görə aşağıdakı qaydada təsnif olunurlar:

- ehtimali əqli nəticə

- səhih əqli nəticə

Tərif: Yekunda ehtimali bilik əldə edilməsini təmin edən əqli nəticəyə

“ehtimali əqli nəticə” deyilir.

Tərif: Yekunda səhih bilik əldə edilməsini təmin edən əqli nəticəyə “səhih əqli nəticə” deyilir.

Baxılan halda hər hansı bir mülahizənin həqiqiliyini isbat etmək üçün, onun səhih əqli nəticələr əsasında həqiqi müqəddəm şərtlərdən alınması göstərilməlidir.

Yuxarıda əqli nəticələrin təsnifatında bilavasitə və bilavasitə əqli nəticələrin gnoseoloji təyinatı qısa şəkildə nəzərdən keçirildi.

Nəticə etibarilə belə bir məqamı xüsusi olaraq araşdırmaq lazım gəlir ki, bilavasitə əqli nəticə əsasında mülahizələrin müqəddəm şərtlərdə (mühakimələrdə) səciyyəsi əsasında baxılan predmetin yeni cəhətləri və xassələri müəyyən edilmiş olur.

Müasir Məntiq elmində bilavasitə əqli nəticələrin aşağıdakı əsas formaları müəyyən edilmişdir:

- çevrilmə;

- yönəlmə;

- mühakimələrin qarşılıqlıdırması.

Bilavasitə əqli nəticələrin bütöv konseptual xarakteristikasını tərtib etmək

məqsədlə bilavasitə əqli nəticələrin aşağıdakı baxılan formalarını nəzərdən keçirək:

1. Çevrilmə

Tərif: Bilavasitə əqli nəticələrin çevrilmə formasına nəzərən verilmiş hər

hansı bir mühakimədən ona eyniqiymətli, lakin keyfiyyətə əks mühakimələrin alınması təsbit olunur.

Başqa sözlə desək, baxılan halda iqrari mühakimədən eyniqiymətli inkari mühakimə əldə etmiş oluruq.

Belə ki, bilavasitə əqli nəticələrin çevrilməsi formasında iqrari mühakimələrdə qeyri-aşkar şəkildə ifadə olunan fərqli münasibətlər, həmçinin inkari mühakimələrdə qeyri-aşkar şəkildə müəyyən edilən eyniyyət münasibətləri müəyyən edilir.

Burada bilavasitə əqli nəticələrin tərkibində müqəddəm mühakimələrdə bağlayıcı əks bağlayıcı ilə əvəz edərək, onun predikatını müvafiq tərzdə əks predikat (anlayış) ilə əvəz edirik.

Bilavasitə əqli nəticələrdə çevrilmə mühakimələrinə misal olaraq aşağıdakı simvolik yazılışda ifadə oluna bilər:

Misal: S, P-dir mühakiməsindən S qeyri P deyil almış oluruq. Həmçinin S, P deyil mühakiməsindən S qeyri P-dir mühakiməsi alınır.

Qeyd etməli ki, bilavasitə əqli nəticələrdə mühakimələrin çevrilmə proseduru, müqəddəm şərtlər (mühakimələr) həqiqi olduqda, (doğru) həqiqi mühakimələrin alınması təmin edilmiş olur.

Bilavasitə əqli nəticələrin daha bir mühüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, burada çevrilmə vasitəsilə alınan mühakimələrdən ilkin hökm (mühakimə) alınır.

Bilavasitə əqli nəticələrin baxılan xassəsi aşağıdakı qayda şəklində ifadə oluna bilər.

Qayda: Hər hansı bir mühakimənin iqrar inkarı, müqəddəm hökmün (mühakimənin) iqrarı kimi təsbit olunur.

2. Yönlətmə

Tərif: Bilavasitə əqli nəticələrdə yönlətmə dedikdə, elə yeni mühakimənin alınması nəzərdə tutulur ki, orada predikat əqli nəticənin subyekti, müqəddəm mühakimənin subyekti isə predikat halında çıxış etmiş olur.

Öz növbəsində bilavasitə əqli nəticələrdə yönlətmə aşağıdakı qaydada təsnif olunur:

a) Mənsubiyyət mühakimələrində yönlətmə:

- Bu növ yönlətmədə ümumi qurarı mühakimələr “bütün S-lər P-dir”, ancaq P-lər S-dir, məxsusi fərqləndirici mühakiməyə çevrilir.

- Məxsusi iqrarı mühakimə məxsusi iqrarı mühakiməyə çevrilir.

- Müqəddəm mühakimələrdə predikatda göstərilən predmetin mövcud olub-olmaması müəyyən edildikdə ümumi inkarı mühakimələr ya ümuminkarı, ya da əlahiddə inkarı mühakiməyə çevrilir.

- Məxsusi inkarı mühakimələr praktik olaraq çevrilmirlər

b) Daxiledici mühakimələrdə yönlətmə

- Ümumdaxiledici mühakimələr yönlətmədə məxsusi fərqləndirici mühakiməyə çevrilir.

- Məxsusi daxiledici mühakimələr yönlətmədə məxsusi daxiledici mühakimələrə çevrilirlər.

c) Fərqləndirici mühakimələrdə yönlətmə

- Ümumfərqləndirici mühakimələr yönlətmədə ümumfərqləndirici mühakimələrə çevrilirlər.

- Müəyyən məxsusi fərqləndirici mühakimələr ümumi fərqləndirici mühakimələrə çevrilirlər.

- Məxsusi fərqləndirici mühakimələr ümummənsubiyyət mühakimələrinə çevrilirlər.

3. Predikata qarşı qoyma

Predikata qarşı qoyma dedikdə, elə yeni mühakimənin çıxarışı nəzərdə tutulur ki, orada onun subyekti qismində ilkin mühakimənin predikatına zidd olan anlayış, predikat qismində isə ilkin mühakimənin subyekti çıxış etməkdədir.

Baxılan halda ilkin mühakimə ümumi qurarı xarakter daşıyarsa, onda nəticədə ümuminkarı mühakimə alınmış olur.

Yuxarıda əqli nəticələrin qısa təsnifi və konseptual xarakteristikası şərh olundu.

Bu yönümdə əqli nəticələrə dair verilmiş prinsip və müddəalara əsaslanaraq, sillogizm nəzəriyyəsinin konseptual və metodoloji xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirək.

İlk növbədə qeyd edək ki, özü-özlüyündə sillogizmlər bilavasitə əqli nəticələr qismində çıxış etməkdədirlər. Belə ki, sillogizmlərdə çıxarış iki müqəddiməyə istinadən formalaşmış olur.

Eyni zamanda sillogizmlərin digər mühüm xüsusiyyəti onların səhih əqli nəticə qismində çıxış etməsi ilə əlaqədardır.

Belə ki, sillogizmlərin bu şərh olunan xüsusiyyətləri çərçivəsində belə bir mühüm nəticə hasil olunur ki, sillogizmlərdə müqəddimələr doğrudursa, onda müvafiq səhih çıxarış qaydalarını tətbiq etməklə, doğru nəticələr əldə etmiş olur.

Özü-özlüyündə sillogizmlərin xarakterik cəhəti ondan ibarətdir ki, burada sillogizmlərin tərkibinə daxil olan mühakimələr yalnız ümumi səciyyə daşmış olurlar.

Belə ki, baxılan halda, sillogizmlərin özündə ehtiva etdiyi mühakimələr iki hal üzrə nəzərdə keçirilir.

I halda sillogizmlərin tərkibinə daxil olan mühakimələr hər hansı bir əlamətin baxılan predmetə malik olub-olmamasını iqrar və ya inkar edir.

II halda isə müvafiq olaraq sillogizmlərin tərkibinə daxil olan mühakimələrdə, baxılan predmetlərin fərqli və ya eyni səciyyə daşması müəyyən edilir.

Nəticə etibarilə, sillogizmlərdə bütün hallarda həm onun tərkibinə daxil olan mühakimələr, həm də yekun nəticə adi mənsubiyyət mühakimələri qismində çıxış etmiş olurlar.

Sillogizmlərin məna etibarilə ümumi səciyyə daşıyan bu verilmiş xüsusiyyətlərinə istinad edərək, onun struktur xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirək.

Sillogizmlərin qnoseoloji tərkibinə dair yuxarıda verilmiş şərhədən göründüyü kimi, baxılan halda sillogizmlərdə istifadə olunan anlayışların qnoseoloji təyinatı mühüm rol oynayır.

Sillogizmlərin tərkibində istifadə olunan anlayışların qnoseoloji təyinatını araşdırmaq məqsədilə aşağıdakı tərif formülə edək:

Tərif: Sillogizmlərin tərkibinə daxil olan anlayışlar “terminlər” adlanır.

Tərif: Sillogizmlərdə yekun nəticənin subyekti “kiçik termin” adlanır və S hərfi ilə işarə olunur.

Tərif: Sillogizmlərdə yekun nəticənin predikatı “bazis termin” adlanır və P hərfi ilə işarə olunur. Baxılan halda, həm kiçik, həm də böyük terminlər “kənar terminlər” adlanır.

Sillogizmlərdə hər iki müqəddiməyə daxil olan, lakin yekun nəticəyə daxil olmayan, böyük və kiçik terminlər arasında əlaqələndirici rol oynayan terminlərə “orta terminlər” deyilir.

Sillogizmlərdə orta terminlər M hərfi ilə işarə edilir.

Baxılan halda, orta terminlərlə kənar terminlər arasında əlaqələrin mövcudluğu əsasında kənar terminlər arasında müəyyən münasibətlər qərarlaşmış olur.

Sillogizmlərin tərkib elementlərinin struktur-funksional xarakterinə dair yuxarıda verilmiş şərhə əsaslanaraq sillogizmləri aşağıdakı şəkildə formülə edə bilərik:

Bütün M-lər P-dir, S, M-dir. Onda S, P-dir.

Burada böyük terminin daxil olduğu müqəddimə isə “kiçik müqəddimə” adlanır.

Sillogizmlərə dair yuxarıda şərh olunan məxsusiyyətlərə istinad edərək, yekunda aşağıdakı tərif formülə edə bilərik:

Tərif: Sillogizm dedikdə, elə səhih əqli nəticə nəzərdə tutulur ki, orada kənar terminlər arasında olan müqəddimələrin orta terminlərə münasibəti əsasında yekunda müvafiq əlaqə yaradılmış olsun.

Sillogizmlərə dair yuxarıda verilmiş tərifdən göründüyü kimi, sillogistik əqli nəticələrin əsasında baxılan predmetlərin və ya predmetlər sinfinin uyuşqanlılığı və ya uyuşmazlığı orta termin vasitəsilə həyata keçirilir.

Nəticə etibarilə, sillogistik əqli nəticələrdə predmetlər və ya predmetlər sinfi arasında birləşmə və ya ayrılma münasibətləri qərarlaşmış olur.

Belə ki, eyni bir P xassəsinə malik olan predmetlər eyni bir sinfə mənsub olduğu halda, P xassəsinə malik olmayan predmetlər müxtəlif sinflərə paylanmış olurlar.

Baxılan halda bu iki sinfin predmetlərindən biri digəri ilə tam və ya qismən üst-üstə düşdükdə və ya fərqləndirdikdə müvafiq olaraq həmin sinflər tam şəkildə və ya qismən üst-üstə düşmüş və ya düşməmiş olurlar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Müasir məntiq elminin formalaşmasının fəlsəfi-nəzəri və konseptual əsasları, Bakı, 2018
2. Aristotel. Analitika. Birinci kitab. 1.7.
3. Aristotel. Analitika. İkinci kitab. 1.10.
4. Богаров Б.А., Чаркин Б.И. ”Основы логики” М. 1997
5. Винделбанд В. История древней философии. Киев, 1995
6. Витгенштейн Л. Логико - философский трактат. М, 1971
7. Карри Х.Б. Основания математической логики. М., 1969.
8. Кулизаде З. Четко-нечеткое постижение логики бытия. Баку, 2017.
9. Маковельский А.О. История логики. М, 1967
10. Никифоров А.Л. Книга по логике. М., 1995.
11. Никифоров А.Л. От формальной логики к истории науки. М., 1983.
12. П.С.Новиков. Элементы математической логики. –М.: Наука, 1973.
13. Петанова А.Д. Логика. М., 1998.
14. Попский Д.П. Логика. М., 1963.

15. Рассел Б. История западной философии. М., 1976.
16. Ржегорчик А. Популярная логика. М., 1979.
17. Светлов В.А. Логика. Питер, 2006

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕОРИИ СИЛЛОГИСТИКИ В ФОРМАЛЬНЫХ ДЕДУКТИВНЫХ ЛОГИЧЕСКИХ СИСТЕМАХ

Парвана Юсифова

Резюме. В данной статье рассматривается методологическое предназначение логической концепции Аристотеля, названная «Теорией силлогизмов». Концепция силлогистики представлена, в основном, в логическом произведении Аристотеля «Аналитики».

В статье дается дедуктивное умозаключение Концепции Силлогистики Аристотеля, которая была реализована в универсальной «специфичной» форме.

Ключевые слова: логика, силлогизм, аналитика, субъект, предикат, сказуемое, рассуждение, суждение, вывод

THE FEATURES OF THE APPLICATION OF SYLLOGISTICS THEORY IN FORMAL DEDUCTIVE LOGICAL SYSTEMS

Parvana Yusifova

Abstract. In the reviewed article, the conceptual-methodological definition of Aristotle's teaching of logic has been studied within the framework of the theory of deductive syllogistics. The main provisions of Aristotle's teaching of Logic have been reflected in the work "Analytics". The main content of the work has been devoted to a broad, comprehensive and systematic analysis of mental conclusions. Thus, the conceptual-methodological determination of Aristotle's teaching of logic in the mentioned work is related to the application of deductive mental conclusions within the framework of the theory of syllogistics. In this work, Aristotle syllogisms have been characterized as a universal form of deductive reasoning.

Keywords: logic, syllogism, analytics, subject, predicate, reasoning, judgment, mental conclusion

Rəyçi: prof. Arif Buniyatov